

MITÄ SINÄ TÄÄLLÄ, ELIA?

Vanhan Testamentin Kuninkaiden Kirjat kertovat profeetta Eliasta, hurskaasta ja voimallisesta Herran palvelijasta. Hän kukisti Baalin profeetat, mutta jouduttuaan Israelin kuningattaren Isebelin, Baalin palvojan, vihoihin hän pakeni erämaan halki Horebin vuorelle ja piiloutui luolaan. Siellä hän kuulee Herran äänen, joka kysyy kahdesti: »Miksi olet täällä, Elia?» Nämä sanat luumme uusimmasta raamatunsuomennoksesta (1992: I Kun. kirja 19:9 ja 19:13). Vanhempi käännös kuului: »Mitä sinä täällä teet, Elia?» — Versio Vulgatan mukaan »Quid hic agis, Helia?» Samoin on lukuisissa käännöksissä, esim. Luther: »Was machst du hier, Elia?» (19:9), »Was hast du hier zu tun, E.?» (19:13); ranskalainen *Bible de Jérusalem*, 1956: »Que fais-tu ici, Elie?» Sen sijaan vanhempi versio *Vetus Latina* (2. vs. jKr.) antaa lyhyemmän muodon: »Quid tu hic, Helias?», joka vastaa kreikankielistä Septuagintaa, varhaisinta Vanhan Testamentin käännöstä. Samoin venäläinen Raamattu, Moskovassa v. 1956 ilmestynyt: »Čto ty zdes, Ilija?» Lyhytmuotoinen ilmaus näyttää olleen jo hepreankielisessä originaalissa. (Lande 1949: 41.)

Miksi sitten Vulgata ja sitä noudattaneet käännökset poikkeavat tällä kohden varhaisemmista Vanhan Testamentin teksteistä? Maallikkona otaksuisin, että Hieronymus, joka oli Vulgatasta vastuullinen, on pitänyt lausetta »quid tu hic, Elia» — siis: »mitä sinä täällä, E.?» — liian triviaalina Herran lausumaksi. Tiedustelllessani asiaa käännöskomitean sihteeriltä dos. A. Toivaselta sain seuraavan vastauksen: »Suomen-

kielinen asu on muuttunut yksinomaan suomen ilmaisuun kuuluvista syistä. Suomessa ainoastaan *miksi*-kysymys on sisällöltään tässä yhteydessä neutraali, *mitä* sisältäisi — ainakin herkästi — varauksen ja siellä olemisen kyseenalaistamisen. — Että näin on, varmistuin maist. Aarre Huhtalaltakin, joka oli käännösyksikössä suomen asiantuntijana.» Näin siis suomentajat. Heidän mielestään ratkaiseva on sana *mitä*, joka merkityksessään *miksi* ei soveltuisi kontekstiin; huomiota vaille jää syntaksi, nimenomaan predikaattiverbin puuttuminen.

Samoin kuin latinan ja kreikan neutrit *quid* ja *ti*, interrogatiivipronominin partitiivi tarkoittaa varsinaisesti asiaa, käsitettä, olemista; vastakohtana latinassa on ns. indefiniittipronomini, *quis, quae*, suomessa *mikä*, jolla osoitetaan henkilön tai esineen asemaa, luokkaa tai identiteettiä.

Pontius Pilatuksen Jeesukselle esittämä ironinen vastakysymys (Joh. 18:38): »Mitä on totuus?» — Latinaksi: »Quid est veritas?»

Vrt. »*Mikä* minä olen ryhtyäkseni tuohon tehtävään? *Mikä* on minun pätevyytteni?» — »*Quis* ego sum, qui hoc faciam? *Quae* est in me facultas?» (Cicero, De amicitia: 5:17, yksinkertaistettuna.)

Suorassa kysymyslauseessa *mitä* on globaalinen interrogaatio:

Mitä on tapahtunut? — Mitä nyt? —

Mitä sitten? — Mitä se sinulle kuuluu?

Viimeksi mainitussa lauseessa *mitä* muuntuu adverbiksi, 'missä suhteessa?'.

Yleinen on kausaalinen *mitä*, samoin

▷

kuin latinan ja kreikan *quid* ja *ti*, niin intransitiivi- kuin transitiiviverbienkin yhteydessä:

Apost. 1:11: »Galilean miehet, mitä te siinä seisotte katselemassa taivaalle?»

Sen sijaan uudessa suomennoksessa (Matt. 20:6; vertaus viinitarhan työmiehistä):

Miksi te seisotte täällä kaiken päivää toimettomina? (Vulg. tässäkin: *Quid hic statis...?*)

Tulee kysyneeksi: millä perusteella suomentajat hylkäävät tässä *mitä*-ilmauksen?

Adverbit *miksi* ja *mitä* eivät ole täysin synonyymejä, enempiä kuin latinan *cur* ja *quid*: *miksi* on varsinainen syytä, aihetta kysyvä partikkeli, joka voi olla yksinään kysymyslauseena eli monoreemina; *mitä*, joka on laaja-alaisempi, saa sopivassa kontekstissa kausaalisen merkityksen, joka vanhahtaan on partitiivilla:

Mitä poika itkee? — Ilkeyttänsä poika itkee.

Sitä on selitetty alkuaan objektiksi. Tähän huomauttaa Leino (1991: 61–), että kausaalinen partitiivi voi esiintyä samassa lauseessa kuin aito objekti:

Piruuttaan se sitä tahkoa kiljuttaa. —

Niin ikään: Mitä se sitä tahkoa kiljuttaa?

Tuttavallisessa puheessa *mitä*-kysymyksellä on monta käyttöä, usein täsmennettyinä suffiksilla *-s* (pääasiallisesti painottava) ja *-pä*, *-päs* (affektinen). Huudahduksissa se ilmaisee yllätystä, hämmästyystä, närkästystä. Intonaatio selkeyttää ajatusta:

Mitäs JÄtit pyöräsi lukitsematta! (Totakai se varastettiin.)

Mitä-ilmauksen parafrasina esiintyy *entä* ja *entä(päs)*, milloin on kysymyksessä joku tai jotakin lisäyksenä tai vaihtoehtona edellä sanottuun:

Minä olen valmis, entä sinä?

Tule huomenna. — Entä jos en herää

ajoiissa?

Oman luokkansa muodostaa sanaliitto *mitä*, *mitäs*, *mitäpä(s)* ynnä puhuteltavaa tarkoittava substantiivi tai pronomini, ikään kuin se olisi puheena oleva, kolmas olento. Vahvikkeena voi olla *no*, samoin artikkelin kaltainen *se*, *ne*. Kysymyksessä on tuttavallinen tervehdys, myös vastaus tervehdykseen. Sävy on yleensä leikkilinen, vaihdellen tilanteen ja puhujan mielialan mukaan.¹

Väinö Linnan *Täällä pohjantähden alla* tarjoaa lukuisia esimerkkejä.

I, s. 9: Jussi tulee esittämään tärkeitä asioita vanhalle rovastille. Päiväunesta herätettynä tämä virkahtaa: »No. Mitä Johannes?»

Sävy on teennäisen sopuisa, vaikka rovasti on hiukan nyreä: mitä varten sen piti juuri nyt tulla? Asiaan kuuluu myös kasteessa annettu nimi Johannes eikä jokapäiväinen Jussi.

I, s. 64: Huikaisevan kirkas ja sininen taivas enteili kevättä — Jussi istui Alman sängyn jalkopäähän. Poika alkoi pitää pientä kräninää ja heilutti nyrkkejään — »Mitäs Akseli?» — »Joko sillä ny nimikin on», kysyi Alma. — »Se on ollu jo kauan. Se on Akseli Johannes.»
II, s. 12: Akseli, luonteeltaan kovempi kuin isänsä, purkaa ilonsa kömpelöihin leikkipuheisiin. Ottaessaan kapaloitun pojan ensimmäisen kerran syliinsä hän sanoi naurahten: »Mitäs äijä!»

II, s. 20: Palattuaan kotiin hiukan humalassa Akseli otti Vilhon syliinsä ja hypitti lasta saappaan kärjellä. Kesken askareiden sai Elinakin käden olkapäälleen ja sanat: »Mitäs äite?»

III, s. 114: Kankaanpään Elias Akselille, puoli-ilkeyksissään: »Morjens. Mitäs isäntä?»

Ikään kuin sääntönä on tervehdys (ja vas-

¹PS s.v. *mitä*: »Mitä(s) mies?» – »Mitäpä/mitä(s) tässä.» (ainoa esimerkki). NS ei mainitse käsiteltävää ilmausta.

taus) *mitä*... Heikki Turusen rehvakkaiden jätkien kielessä:

Simpauttaja, s. 13: »No mitä Imppa» se sanoi kuin näkisi ensi kerran. — »No ei erikoista», Imppa sanoi.

S. 40: »Hui kun säikähin. Mitä se Otto?» Juha sanoi. — »Etpä kuullu kun tulin» Otto nauroi.

S. 52: »Mitäs ne nämä herrat. Nauroitte muuten juuri asiakkaan ulos», myyjä sanoi. — »Ei myö sillä», Hemmo sanoi.

S. 83: Sateisena päivänä Pirtamon Jouko on ottanut autoonsa Impan. Hän pyysyttää paikalle, jossa on tuttuja miehiä meijeriautoa odottamassa. — »Mitäs ukot?» kuuluu Jouko sanovan. — »Kah, mitäs tässä. Heinäilmat senkun paranoot», Miettinen sanoi ja maha heilahti kun se nauroi.

Saimaalla purjehtivassa laivassa oli niin tukeva kapteeni, että sanottiin aluksen kallistuvan sille laidalle, missä hän oli. Tuttava tuli tervehtimään: »No mittees se laeha poeka?».

Petroniuksen verraton veijariromaani, josta parhaiten tunnetaan keskeinen vaihe »Trimalkion pidot», on antoisa kansanlatinan lähde. Pitojen jälkeen koplalopulta jättää Enkolpiuksen yksin. Herättyään Enkolpius vihapäissään sitoo miekan vyölleen ja lähtee etsimään petollisia tovereitaan. Vastaantuleva sotilas tekee hänestä pilaa: »Quid tu, commilito, ex qua legione es aut cuius centuria?» (Mitä sinä, aseveli, mistä legionasta olet tai kenen kenturiasta?)

Tarkoitus ja sävy on toinen kuin jos sanotaisiin: »mitä aseveli?» Kysymys on pilailua, mutta tällä kertaa se on kognitiivinen ja vailla hyväntahtoista tuttavallisuutta. Se on suomessakin mahdollinen. Palataanpa Väinö Linnan romaaniin:

I, s. 103: Lauri Salpakari on »hienotunteinen», sukulaiset suhtautuvat häneen hyväntahtoisesti, mutta hieman halveksivasti, vanhin veljeksistä jopa loukkaavasti. Hän saattoi läimäyttää olalle ja kysyä nauraen: »No mitä, Topelius?» »Mitä Johannes?» ja »Mitä, Topelius?»: kaksi tervehdyn luontoista ilmausta, kumpikin vailla predikaattiverbiä; toisen predikaattina *mitä* ja subjektina *Johannes*; toinen sisältää kaksi rinnastettua morfeemia, *mitä* ja *Topelius*. Edellinen ilmaus on emotionaalinen, jälkimmäinen painottaa affektia konkretisoimalla substantiivikonstituentin. Jälkimmäistä tyyppiä edustaa Vanhan Testamentin varhainen versio »Quid tu hic, Helias?» (Mitä sinä täällä, Elia?). Kummassakaan tyypissä ei ole ellipsiä, ei poisjättöä eikä »heittyytä», enempää kuin esimerkiksi lauseessa »Mitä sitten», »Quid ita». Kun taas toisaalta sanotaan vaikkapa »Mitä veljekset tietää?» (*Täällä Pohjantähden alla*, II, s. 481), kysymyksessä ei ole — kuten usein luullaan — täydellinen »syvärakenne» vastakohtana vaillinaiselle »pintarakenteelle». Siinä on arkikielen runoutta. ■

VEIKKO VÄÄNÄNEN

Vuorimiehenkatu 15 B 21, 00140 Helsinki

LÄHTEET

- LANDE, I. 1949: Formelhafte Wendungen der Umgangssprache im Alten Testament. Leiden.
- LEINO, PENTTI 1991: Lauseet ja tilanteet. Suomen objektin ongelmia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- NS = Nykysuomen sanakirja. Osat III ja IV. 7. painos. WSOY, Porvoo 1980.
- PS = Suomen kielen perussanakirja. Osa 2. Valtion painatuskeskus & Kotimaisen kielten tutkimuskeskus, Helsinki 1992.